

ПРОМОВА ТОВАРИША М. ІРЧАНА,

виголошена 12 грудня 1922 р. в Празі, на Вечері посвяченому пам'яті розстріляних червоних повстанців тт. Мельничука Степана, Шеремети Петра і Цепка Івана, в присутності півтора тисячі людей.

Передна стега галицької Револуції впаде... Срібна нитка мрій трох людей перервала ся. Літами тигнулася перед ними і манила все вперед і вперед. Малювала новий світ і саме майбутнє. Широке, безмірне, — вільне. Де не має протяжних зітхань поневолених, — де не має побіджених і побідників, — а є воля і люди.

І вони йшли... Срібна нитка манила. За ними тяжкі спомини дихоліт, безмірна нужда бідних батьків і матерій, перед ними — сподіване майбутнє.

Але одного осинного дня срібна нитка перервала ся... Так просто. Коротка команда, вистріл — і червона неповинна кров.

Револуційна стега впаде... Влада сьогодні — за завтра. На високій кручі, що сумує над тихим Серетом завогвотіла непомітна могила. Осінній дощ січе дрібними краплинками і наче слізами зрошує жовтий лісок.

Так дивно! Не хочеть ся вірити, що вони більше не по'являть ся між нами.

Заплющую очі і стараюсь пригадати собі останню зустріч. Бачу їх... Всі три стоять окремо, але всі обличчя осміяні вітром поорані ледво-помітними ривками. Се було так недавно. В місяці маю вони розказували про свої мрії і усміхали ся в надії, що близький той час, як на зелених верхах Карпат змає червоний прапор Револуції. Вони не знали другого виходу. Револуція! Повстанє поневолених мас! Нестримний бунт мозолістих рук і повнів — безкрая, розбухана повнів збунтованих рабів! І вереск вільних розкутих братів. А потім — безогляда рівність всіх і... воля. Се був їх ідеал!

Будоб злочинном лісі героїської смерті топтали їхні смії мрії, за які вмерли.

Сини мужицької неволі. Діти віками поневоленого народу. Виростали серед знущань і насмішок чужої, пануючої класи. Вони не могли бути іншими. Вони могли зважитись тільки на двоє: перемогти — або — власти.

Револуційний бунт в критичний час, як бутарі хвилево перемогли тратили надію в свою побуду і були певні сумного кінця, кричав:

Товариші! Ще рано нам гадати про скінченє кривавої борні. З усіх боків гадюки, ворог кланій Чатує скрізь. Ми в колі вогнища.

Всі хижакі зійшлися на наше поле. Наїдники у рідному краю. Два виходи дає нам наша доля: Перемогти, чи полати в бок!

Так поступили і наші Товариші. Літами мріяли про перемогу. Літами збирали сили і надіялись. Чотири роки блукали на вигнанні і серед веских умовин не покидали думки про визволенє рідного краю. Чотири роки вони не знали, що таке тепла хата і правільне житє. З рушницею в руках ждали. Куди тільки не кидали ся вони. В 1920 р. на переломі свого світогляду, вони очинували українські села і міста від польських фєвдалів, від Корсуня аж по Замость. Хижак могли вони подавати помічну руку тій, що придавали бласкучними чоботами їхніх Батьків і Матерій? Хижак могли вони братати ся з творцями Домб'я і Берестя? Вони не буди сторонниками смерті і крові. Іх горячим бажанєм для всего людства був день, в якому згине сила зброї і насильства, а... запанує правда, справедливість і воля. Се так виразно підчеркнено в Іх передсмертних листах. Але цього виходу не було. Вони реагували на реакцію. Вони тільки боронили ся. Стежаю крові і смерті вони йшли до вічного мира. Іх боротьба була за смерть сил зброї і за смерть смерті!

Хижак винувати Вони, що родились синями поневоленої нації? Хижак зброю брали вони в руки добровільно? Непримиримий ворог і інквізитор мільонового бідного народу

примусив їх повстати. Він запалив їхні серця червоном гнівом. Він затягнув їх в хаос боротьби, де не існують людські почування, є пошана до людини, тільки бушують гріби інстинкти і дика жажда крові. Моря крові і тисячів смерті! І одно — одиноке слово: Побіда!

Іх біль перейшов в кождо клітинку тіла і бунтував. Він не давав ніжності їхніх молодих сердець. Ніжність в них вмерла за хвилею народження сміливості про кривду, про топтання прав мільонового робочого народу. Народу, що віками був панським фєрзалем, що був вічним в'язнем, що проживав столітя в насильному полоні.

Мимоволі насувають ся на думку спомин 1918 р.

Діти обездоленого народу, — повстали. Мусіли їхні тіла і душі бути збиті обручами. Вони душлились. Вони не могли довше. Терпінє перейшло поза межі болю. А ворог, з погіршеною усмішкою стягнув з білих рук рукавичку і кинув...

Десять місяців джогала галицька земля. Десять місяців мочували ся в смертельних обіймах два табори. Десять місяців кучерявіли дими — галицькі села. Одинокий, стотисячний галицький Іван боров ся як лев. Але він був самий. А пишний ворог задоволено усміхав ся і шкірив золоті зуби. Він не бояв ся, бо за ним були "сильні світа", а Іван — тільки "порожню рушницю, без патронів..."

І спінтий, окровавлений стотисячний Іван повернув ся знеможений на схід сонця тай пішов шукати поратунку. Перекрив нову Гогофту, стелив своім трупом широкі простори мальовничої України і розбитий, зневірний став ся саїлним знарядєм в руках нетямучих, легковірних і короткозорих.

Трагедія народу не в тому, що він поневолений, а в тому, що він доказував чуда в боротьбі за своє національє і соціальне визволенє і ніхто не хотів знати. А він — зневірний гнув ся, як віточка лозини за вітром. То в один бік то в другий. І падав.

Та не падали сі, яких пам'ять шануємо сьогоднішнім Вечером. Іх було небагато, неповна тисячка і Іх три. Тяжкий досвід навчив їх бути твердими і вірити тільки у власні сили. Вони знали, що тільки власними руками можна добути волю і оборонити права свої. І в надії, що прийде той час, вони ждали... А за збруча тягнули ся невідані вістки.

Тюрми переповнені їхніми батьками, матерями, братами. Домбе почало оживати. Неправні суди наїздників загугляли. Панська сваволя затанцювала як розперезаний пиячий дячок. Рідні брати востають в темноті, бо до вищих державних аків для них двері закриті. Бідні села проживають місяці під знаком жандармського багнета і карних експедицій. Забута всіма країна, на очах культурної Європи переходить пекло. Колонізаційна повинь заливає українські села. Культурні інституції летять у воздух від динаміту. Мольби і благання безуспішні. Покинування на міжнародні права і культуру — збуваєть ся традиційним, панським "не позвалям!"

І не втерпіли безстрашні револуційні жовірни. Не втерпіли! Кинули вигідні посади, кинули хати і спокійне житє і з малою горсткою дев'яток однодумців з холодними рушницями і скорострільком пішли скитати ся по галицьких лісах і болотах. Вони знали, що не прийшов ще слушний час. Але бунтарські душі не вдержали. Вони, як боева стега недалеко "слушного часу", кинулись на оборону катованого, працюючого народу. Біль мільонів, в трох серцях! Чи можна уявити собі більшу посвту, як Іх вчинок? Іх дванадцять, а проти них — десятки тисяч. О

безумні! Але як каже Максим Горький: "Слава безумним!" До них належить світ і житє! Пригадаю собі всіх трох. Чисті тверді душі і чесні револуціонери.

Іван Цепко — слабосильний невеличкий хлопчє з універсальним умом. Не признавав особистого житя. Визначний теоретик і людина науки, якому пророкували світлу будучину. Біль знавчє політики, чим військової штуки. Умер трагічною смертю при арештованю.

Степан Мельничук — здоровий, твердий характер і неопитний вояк револуції. Широко освічена людина і безмірний цинік відносно смерті. Не дивився, що пів години перед смертю писав: "Процедура звичайна. Польський наглий суд засудив мене на кару смерті і за пів години мене розстріляють". Останнім бажанєм його було, щоб люди дожили той хвилі, як згине сила зброї, а запанує правда, свобода і справедливість. Ішов на смерть з словами міжнародного гимну працюючих — "Інтернаціонал".

Петро Шеремета — ніжний все усміхений хлопчє. "Петрусь!" Контраст до Мельничука в буденному житю. Але безстрашний вояк. Йому з проби тою жандармським багнетом рукою і раненою головою було "любо вмирати", бо знав, що "Його дорога" — правільна дорога". В передсмертному листі просив рідних, щоб не плакали, не тужили, бо "так було треба, так хоче народ, так хоче Велика Револуція, а він — її вірний син!"

В своїм заповіті наказував: "Не забувайте за що я вмер! Пимста панам нехай жевріє у Вас! Будьте другами бідного! Пан серця не має. Пан жевре коштом слабого!"

А світ пращав окомом: "Хай живе Револуція! Хай живе народ! Хай живе Україна! — Стрільай!"

Які величчі їхні Постаті! Які безмірна самоповага. В історії нашого народу небагато таких Величчів. І Іх легка смерть, Іх погорда до кінця житя мимоволі кажуть нам вірити, що вони не вмерли. Хижак можуть коліне бездє загнути Іх імена? Вони безсмертні!

Вмираючи залишили нам короткий заповіт: — "Вам Товариші — ми йдучи на смерть посилаємо привіт. На великій дорозі житя не оди в Вас мрів широкі шляхи з нами, делять ті великі надії, що ми. Ідть далше, наша смерть нехай Вам буде заохотою! Хай живуть борці за волю народа! Хай живе Револуція!"

— І ми спомини Іх заповіт. Ми — і грядучі покоління. Вони будуть виховуватись на героїській смерті наших товаришів і Іх заповіті.

Але не треба жалю. Не треба смутку і сліз. Револуція — вона не знає! Так було треба, вони віддали, що мали найдорозшого. Бо що таке смерть? Один мент і... готово! Мент — як подув вітру, як вистріл рушницї. А доля — вічна. І не жалю позбути ся менту для — Вчності.

Вже тридцять днів лежать вони мертві, з застиглою усмішкою погорди під Чортківським землею. Оба — в одной могилі. Як рідні брати. Брати по Ідеї, брати по боротьбі і брати по смерті.

В сьогоднішній день, рівно в місяць славної і насильної смерті, ми — клонимо голови перед їхніми Величчима Постами. Ми — гордимо ся ними, і в сей Вечер поклянемся, що Виповнимо Іх заповіт.

Передна стега Галицької Револуції впаде... Але її смерть була голосом сурми на тригугу. Там, за зеленими верхами Карпат, в глибокому підпіллі збираєть ся вже збірка цілого фронту, щоб докінчити начатє діло.

Кров — буде заплачена кровю!

І дарма, що пишний ворог усміхает ся легкодушною — кривою усмішкою і з самопевністю махає білою рукавичкою. Ми певні, що недалекий той час, як розпадесть ся нова тюрма народів і як мільони працюючих людей відкриють чер-

ЧЕТВЕРТИЙ КОНГРЕС КОМУНІСТИЧНОГО ІНТЕРНАЦІОНАЛУ.

(Короткий огляд праці IV. всесвітнього конгресу Комінтерна за час від 5. листопада до 1. грудня 1922 р.)

IV. всесвітній конгрес Комінтерна, що радив недавно в Москві, представляв 61 компартій в особі 392 делегатів. З них 342 брали участь в конгресі з правом ухвалюючого голосу а 44 з правом додаточного голосу. 6 делегатів допущено на конгрес в характері гостей.

Відкритє конгресу іза того, що зійшло ся з святкуванням 5-тих роковин жовтневої револуції, відбуло ся дня 5. листопада 1922 в Народнім Будинку ім. Карла Лібкнехта в Петрограді, для шанування того міста, як передової фортеці світової револуції. До президії вибрано 12 члєнних провідників пролетаріату Європи, Азії і Америки.

Від Виконкому Комінтерна привітав конгрес вступлюю промовою Зіновєв, закликаючи шанувати пам'ять жертв пролетарської револуції в Росії, Німеччині, Угорщині, Італії, Фінляндії, на Балканах та у всьому світі. Відтак слідували привіти від робітничих організацій Петрограду, від червоної армії та флоту.

Конгрес із свого боку вислав привіт червоної армії і флоту підносячи їх заслуги для всесвітньої револуції і видав відозви до робітників Росії, а з окрема до робітників Петрограду, в яких висказав ім повне признає за дотеперішні зусилля і жертви і вивав до видержки на здобутих становищах.

7. листопада 1922 р. конгрес переїхав до Москви, де витали його так само представники робітничих організацій і червоної армії.

Робітники "чавунно-літейного заводу" ім. Меланкова і заводу "Серп і Молот" вручили конгресови подарунок в виді великого бюсту Леніна, який вони самі віддали.

По привітаннях слідуєть заявє з місць. Кождий бесідник говорить на своїй рідній мові, а Радєк передає їхні промови в російським перекладі.

Поодинокі бесідники вказують на факт зросту реакції в цілій Європі, що є в великій мірі наслідком політики соціалітритію, які зрадили пролетарську справу в моменті, коли були вигради на світову револуцію.

Європейський пролетаріат мусить тепер витрачувати багато енергії на оборону тих мінімальних здобутків, які вдало ся йому вилерти від перестрашеної буржуазії в перші місяці після скінчення війни. Наступ капіталу йде в купі із дальшою зрадою провідників пролетаріату.

Зедичене 2 і 2½ Інтернаціоналів сходить ся дивним дивом з активним виступом фашистів в Італії. Очі всього револуційного і чесної пролетаріату звернені тепер на Комінтерн, котрого впливи починають поширювати ся так далеко, як до сї не сягали впливи ні одной міжнародної організації. Комінтерн бере в оборону кривдєвних і нелюдських способам експлуатованих міжнародним капіталом робітників позаєвропейських рас, як Муринів, Китайців і ин., виявляючи щирє співчутє для їхніх змагань і обіцяючи боронити їхньої справи, де тільки буде можливе.

В дальших нарадах конгресу виникає жива дискусія над справою т. зв. єдиного робітничого фронту в праці в профсоюзлах. Комінтерн стану на тому становищі, що з тактичних оглядів, для оборони прав робітників перед затаїми капіталу і реакції, компартії повинні брати як найважйшу участь в праці в профсоюзлах там, де не можна творити комуністичних профсоюзів.

Вони революційними прапорами Чортківську Могилу.

А ворогові можемо з самопевністю сказати словами поэта:

"Ми не кинемо зброї своєї, Наше військо смієть ся бючсь, Наше військо в боєх бенкетує, Наше військо вмира — сміючсь!"

Одні бесідники склонюють ся до становища Комінтерна, другі знова опрокидують його, мотивуючи се тим, що співпраця з соціалітритіями відіхає револуційний пролетаріат від його правдивих цілей і гаситє револуційний запал там, де вдало ся його роздути.

В справі подій на Близькому Сході конгрес стверджує, що т. зв. пан-ісламістичний рух серед мусульманських народів є проявом протесту проти гноєв і експлуатації тих народів європейськими капіталістичними державами, які ведуть в відношенню до них безбардонну розбійницьку політику. Всі компартії міжнародного револуційного пролетаріату є по стороні визвольних змагань мусульманських народів.

Кляра Цеткієв реферувала справу міжнародного комуністичного руху серед жінок і сконстатувала великий поступ в тій області. З радєстю належить підкреслити надзвичайно важне явище, а саме пробудженє свідомості у жінок Близького і Далекого Сходу, яке належить як найенергійшє використати.

В дискусії в справі Версальського догвору англійський делегат Морфі констатує, що догвор сей не розв'язав ні одной важної політичної і економічної проблеми, тільки їх це гірше популат. На місцє антагонізм між німецьким і англійським імперіалізмом прирешов антагонізм англійсько-французько-американсько-єспанський. Польський делегат Келєр заявляє, що Польща є знярядєм французької імперіалістичної політики на сході. На думку ірландського делегата Конолі англо-ірландська угода не розв'язє ірландських справи, бо віддає ірландських селян і робітників на поталу визиску ірландської буржуазії. Делегат Австрії Фрідлендер говорить, що Ліга Націй віддала Австрії на поталу контрреволуції. Всі револуційні здобутки робітничі класи нищать ся і Австрія повинна стати базою контрреволуції, що має дучити реакційні сили Югославії, Італії і Угорщини.

Аграну справу реферував Варга. Він каже, що комуністичні партії повинні подати діяльну допомогу широким масам селянства. Вони повинні прямиувати до завоювання безземельного і дрібного селянства, та до неутралізації середного. Але до сього не досить самої програми, бо селянство в масі недовірливо ставить ся до комуністів. Широки маси європейського селянства перебувають під впливом куркулів та поміщиків. Класові взаємини серед селянства дуже запутані і не має певного класового поділу.

Недостача партійних сил і багато інших причин гальмуєть працю серед селянства. Ми повинні відірвати три головні типи селянства: пригнобленє селянство колоніяльних країн з пережитками фєвдалізму і селянство капіталістичних країн. Війна розділа народні прибутки на користь селянства, а се привело до заострення класових суперечностей поміж селянством і пролетаріатом. Одначе, се становище знова починає змінювати бік і тепер знова зростає його задоволеність.

Найважйшим чинником аграрного руху є сільський пролетаріат, найважйший союзник міського пролетаріату. Можна також завоювати мало-земельних селян і напівселян, підтримуючи їх в боротьбі з капіталом. Комуністичні партії повинні зусувати хибі буржуазного проекту земельної реформи. Селян треба переконати, яку перевагу має аграрна револуція. Комуністичні партії повинні стеретти ся того, щоб не зробити ся звичайною радикально-селянською партією.

13-го листопада виступив як то конгресі з промовою Ленін, якого витали довгоневолокочими оплесками і окликами.

Ленін стараєть ся коротко зисувати підсумки і перспектив револуції. Найважйшою справою для Радянських Рєспублік є нева економічна політика, яка станула на твердій реальній підставі і принесла вже великі користи для радянського будівництва. Одною з перших точок тої нової програми є піднесенє великої промисловости, для чого потрібно 100 мільонів золотих карбованців. На зовнішню поміч нема що йслити. Сю суму повинні дати доходи з торгівлі. З сього жерела зачерпнуто вже 20 мільонів зол. карб., які пішли на підмогу великій промисловости.

З інших промов виголошєних на конгресі замітї промови Троцького, Белі Куна, Радєка і Бухаріна. — На думку Троцького, основним політичним завданєм пролетаріату в сучасний момент — є завоюванє політичної влади. Російський пролетаріат доконав сего через жовтневу револуцію і побіду над цілим рядом контрреволуційних виступів російської великої і малої буржуазії.

Радянські Рєспубліки переживають епоху гєсподарського будівництва, якого три найважйші чинники є: розвиток продукційних сил, рівнє пролетаріату і міжнародні умови. Беручи під увагу ті

три чинники радянська влада була примушена вступити на шлях нової економічної політики, яку успішно проводить ся в житє.

Бєля Кун підносить заслуги Р.П. для світової револуції і подає їй як приклад партії сильної завдяки своїй залізній дисципліні, яка конче потрібна в моменті такого могутного напруженя сил, яким є револуція.

Радєк подає короткий огляд револуційних змагань європейського пролетаріату в кількох його фазах, з яких остання, завдяки угодовим провідникам пролетаріату, є повільним відступом перед зростаючим на робітничій сїні капіталом.

Бухарін як програмовий референт Комінтерна подає коротенький огляд розвитку марксизму, в яким на його думку можна намітити три фази: першою фазою є револуційний марксизм самого Маркса та Енгельса, другою фазою репрезентуєть епігони другого Інтернаціоналу, а третю репрезентуєть більшовізм.

Зложєне програми, яку мав ухвалити IV. конгрес — се річ під теперішній мент дуже складна і важна, тому бесідник пропонує передискутувати поодинокі проекти, а ухвалєне самої програми відкласти до V. конгресу.

ПІЗНІ ІВАНИ.

(Фейлетом.)

Одного холодного вечера зійшло ся нас кількох народних діячів в редакції органу "Купац"у (канадської української православної автокефальної церкви), зійшло ся для обговорєня справи виплачування комісійного тим агентам, котрі збирають "позичку національної оборони".

Хоч як ми ненавидимо більшовиків, то все таки дещо наслідуюмо від них... Бо як не казати, а скорочувати деякі назви є таки практичним, се і в бесіді заощаджує часу, а в п'яси — і часу і паперу.

Отже засідали ми в редакції органу "Купац"у... Іа звіту видівало ся, що 30 процент не є вистарчаючим і ми одноголосно ухвалили виплачувати їм по 40 процент, рахувати їх подорож на державний кошт, а решту видавати на державні розходи, власне кажучи на утриманє в Вінніпегу відпоручників пр-р-равителєв...

Дебатувати, кажуть, не було над чим. Бо хтож є ті агенти? Агенти — се ми; держава — се також ми; її відпоручники — таж кождий дурень знає, що се ми.

Вирішувати се питанє, до дому розходитись не хотіло ся. Віце-редактор запропонує проспівати псалом царя Давида: "Блажен муж іже не йде на совіт нечестивих", але при голосованю провавив ся.

Тоді один з присутних предложив читати гуртом последнее цїне надбанє української літератури — се опис Назарука "З подорожі до Канади". Всі радо згодили ся. Повстало питанє — хто має читати? Редактор органу "Купац"у рвав ся собі читати, бо, мовляв, в описові є много важних плянів, які, як реальный політик, зумію добре розяснити. А віце-редактор казав, що тільки він один має право читати, бо, мовляв, опис є переповнений цитатами з святого письма, в знаню якого ніхто мені не до рівнає.

Вибрана комісія рішила на користь віце-редактора.

Як Назарук доїхав до Канади, нас не дуже цікавило, але його спостереження з подорожі по Канаді надзвичайно нас вразили. А віце-редактор слово за словом викладав перед нами нові пер... ли, якими обдарував Назарук нашу літературу і які мають неоцінену історичну і релігійну вартість: "Але сю землю (Америку), до якої ми наблизили ся, побачили перший раз не люди, що йхали з Колумбом, тільки скандинавські вікінги на пів тисячелїтя перед Колумбом".

А дальше писало ся як то Скандинавці в той час торгували з Україною, отже дуже можливо, що між ними вікінгами

були і українські шибайголови, які вкраз відірвали Америку. Але що Індіани "випилили їх до ног", а Колумб надвинув ся і ограбив нашу історичну світову славу.

От така то наша нещасна доля!

Треба признати, що се опис, який мало. Тут тобї і "молода дівчина, що завчасу полісїла", тут і "чудовий дівочий вигляд" і "сині очі лобї дівчини", тут і "симпатичне обличчє" молодого (Індінки), в яке Назарук вливив ся до безтїми через вікно вагону, хоч потяг гнав повним ходом.

"Мирро і інші пацощі бють від твоїх шахт і палац зі слонової кости, в яких насладжати-меш ся царськими дочками в почести своїй. Праворуч тебе сидїме царина з золотий парчі, оточена ріжними прикрасами".

І коли віце-редактор виводив всі цитати Назарука з Старого Тєстамєнту дяківським голосом, я думав:

Бач який ласий. Хочєть ся йому насолоджуватись царськими дочками та цїби сама царина сидла коло него праворуч... А синї хто буде пасти?

"Оля-е-борд!" — крикнув віце-редактор в тім місці, де кондуктори кричали на Назарука, щоб сїдав до вагону і вивів мене з задуми.

Нарешті приїхав Назарук до Порт Артуру.

"В місточку Порт Артур на Лєйк Супіріор бачив я сім-поверховий дїм", пише він.

"А в м. Порт Вільям ше шєсь динійногого, з вікон вагона видно нашу церкву (в сім місці віце-редактор перехрєстив ся і висмаркав в жєнно носа) і гарний дїм "Просвіти" біля неї, з золотистим написом на синім таї".

А за сім Назарук розвиває свій великий плян. Уважайтє, читачи, на сей плян, бо... тільки великі люди творять великі діла.

"Форт Вільям! Се буде незабаром найдивнїше і може найбільше місто свїта. Бо як тільки получать п'ять озер вигідно з океаном (мене вигідні получєня вже є)... відси володо можна буде йхати без пересїданя аж до нашої Одеси, меншими кораблями до Києва й Галича. А тоді грунт, на яким стоїть дїм "Просвіти" буде просто неоцінимою вартості".

І в ту хвилю йєні з перед очей шєзли присутні і віце-редактор, мєнає їх язиком злизло. Передміною зявив ся дїм "Просвіти" і наша церква у Форт Вільям. І я рішив доклати того, чого не змогли зробити наші шибайголови з ві-

Докінченє на 4-й сторони.)